

Osmanlı Medeniyetinin Tezahürü Olarak Bir Osmanlı Düşüncesi Var mıdır?

Is there an Ottoman Thought as the Manifestation of Ottoman Civilization?

MAŞİTE SEBAHAT NUR ERCAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-7854-5145

masitesebahatnur.ercan@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 1 Kasım 2021 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2021

3. Makale

Atıf/Citation: Ercan, M. S. N. (2021). "Osmanlı Medeniyetinin Tezahürü Olarak Bir Osmanlı Düşüncesi Var mıdır?". *Genç Atebe Dergisi* 2, 16-22

Özet

Genelde Türk-İslam medeniyeti özelde ise Osmanlı medeniyeti söz konusu olduğunda yapılan çalışmalar konunun derinliğinden dolayı geniş çapta olmalıdır. Ancak ortaya konan eserler göz önünde bulundurulduğunda bunların yeterli olduğu söylenememektedir. Diğer yandan Osmanlı Düşüncesini, üzerinde yıllardır sayısız çalışma yapılan Batı felsefesi ile mukayese etmek zordur. Çünkü bir tarafta belli sayıda filozof, teolog ve eser vardır. Konuya ilgisi olanlar belli bir çalışma sonucunda bu düşünce yapısını rahatlıkla kavrayabilmektedir. Osmanlı Düşüncesi ise derinliği ve genişliği açısından çok farklı bir boyuttadır. Henüz bu sınırlar bilinemezken, bunun üzerinde sistematik araştırmalar dahi çok yenidir. Bu çalışmada da bu konudaki araştırmaların eksiklikleri ve sebepleri yanında bir nebze de olsa genel Osmanlı düşüncesi üzerinde durmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Düşünce, Medeniyet, Osmanlı Düşüncesi, Batı.

Abstract

Studies on Turkish-Islamic civilization in general and Ottoman civilization in particular should be on a large scale due to the depth of the subject. However, considering the works revealed, it cannot be said that they are sufficient. On the other hand, it is difficult to compare Ottoman Thought with Western philosophy, on which countless studies have been made over the years. Because on one side there are a certain number of philosophers, theologians and works. When a person spares a certain amount of time, can easily grasp this mindset. Ottoman Thought, on the other hand, is in a very different dimension in terms of its depth and breadth. While these limits are not yet known, even systematic research on it is very new. In this study, it is aimed to dwell on the general Ottoman thought, albeit a little, in addition to the deficiencies and reasons of the researches on this subject.

Keywords: Thought, Civilization, Ottoman Thought, West.

Giriş

Türk-İslam medeniyeti ve Osmanlı medeniyeti ile alakalı yapılan çalışmalar karşılaştırıldığında, özellikle Osmanlı medeniyetinin düşünce ve ilim yönü ile ilgili sistematik çalışmaların yeteriz olduğu görülür. Bu durum farklı sebeplere bağlıdır. Bunlardan biri, İslam dünyası başta olmak üzere Batı dünyası gibi birçok akademik camiada bu düşüncenin değer biçilen konular arasında yer almamasıdır. Diğer bir sebep de özellikle Osmanlı medeniyeti ve düşüncesi üzerine yapılan çalışmaların azlığından dolayı bu konunun araştırma alanları içinde yerini bulamamasıdır. Hâlen birçok kaynağın tahkik ve tasnif edilmemesi araştırma yapmayı zorlaştıran önemli sebepler arasında sayılmaktadır. Gerek genel kabuller gerek bizzat yapısal olarak engellerin var olması bu araştırma kültürünün yerleşmesini zorlaştırmaktadır. Ancak asırlar boyunca büyük bir kitleye hükmetmiş olan Osmanlı'nın bunu sadece maddi/askerî güçle başarmış olması düşünülemeyeceğinden bu alanda belli bir farkındalık oluşturulmalı ve bu engeller birer birer aşılmalıdır. Yusuf Kaplan'ın deyişiyle:

Dünya tasavvuru, medeniyet tasavvurunun bağrında yeşerir. Bir medeniyet tasavvurunuz varsa dünya tasavvurunuz da var demektir. Eğer bir medeniyet tasavvuruna sahipseniz, hakikat tasavvuruna da dolayısıyla Yaratıcı, insan, âlem, ilim, fikir, sanat, siyaset, iktisat... ezcümle tarih tasavvuruna da sahipsiniz, demektir.¹

Gelecekte bir dünya tasavvuru olan toplumların ön şartlarından birkaçı; tarih yanında “medeniyet ve düşünce tarihi” noktasında kendisini tanıması, ona göre geçmişten gelen müktesebatını artırarak ilerlemesi ve bu hususun önemini kavramasıdır. Çalışmada, imkân ve ölçü dâhilinde bu konunun önemine, iç ve dış etkilerine, bunların beraberinde getirdiği olumlu-olumsuz yaklaşımlara yer verilmektedir. Çalışma, giriş ve sonuç kısımları dışında dört bölümden oluşmaktadır.

1. Osmanlı Medeniyetini ve Düşüncesini Yok Sayanlar

Batı'nın medeniyet yaklaşımına bakıldığında sürekli bir ötekileştirme hareketi dikkat çekmektedir. Yani Batı medeniyeti egosantrik olup kendisini merkeze koyarak özne kılarken diğerlerini nesne olarak telakki etmektedir.² Bunun birçok zaman ve mekânda farklı tezahürleri görülmektedir. Örneğin Rönesans ve Reform Hareketleri ile beraber, seküler Batı uygarlığının geliştirdiği meydan okuma bunun uzun zamana yayılmış hâlidir. Zira bu süreç, dünyadaki diğer medeniyetlere karşı yıkıcı faaliyetleri gözler önüne sermiştir. Toynbee'nin tespitiyle Batı; üç asır içinde, var olan yirmi altı medeniyetin on altı tanesini yok etmiş, dokuzunu ise fosilleştirmiştir.³ Yani Batı için “yeniden doğuş” anlamına gelen bu durum birçok medeniyetin sonunu getiren bir olguya dönüşmüştür.

Ayrıca klostrofobik bir yayılcı politika izleyen Batı için “keşif”, sömürgeci yayılma kabiliyetinin -üstü kapalı- anahtar kelimelerinden birisi olmuştur. Varlığı bütüncül bir bakış açısıyla ele almaktan yoksun olan ve kapalı olan her şeyden çekinen bu anlayış, kendi gibi düşünmeyeni dönüştürmüş ve

¹ Yusuf Kaplan, “Medeniyet Tasavvurunuz Yoksa Yok Olmaktan Kurtulamazsınız!”, *Yeni Şafak* (6 Şubat 2017), 1.

² Ejder Okumuş, “İslâm Medeniyetinin Ana Çizgileri”, *Lale Dergisi* 4 (Temmuz 2021), 76.

³ Salih Aydın, *İslâm Düşüncesi-IV*, (İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2017), 6.

kendisine benzetmeye çalışmıştır. Bu dönüştürme ve kendine benzetme, sadece ele geçirilen bölgelerin haritada tek renge boyanma meselesi değildir. Bu durumun beraberinde getirdiği en büyük yıkım, medeniyetler üzerinde gerçekleşmiştir. Bundan birçok medeniyet zarar görmüştür. Zarar gören medeniyetlerin içerisinde sadece İslam medeniyeti değil özelde Osmanlı da yerini almıştır. Bunu ilk olarak tarih açısından ele alacak olursak, yaklaşık olarak 19. yüzyıl başlarından itibaren etkin olan tarih yazıcılığı marifeti ile Müslümanlar ve özellikle Osmanlılar bir bakıma tarihin dışına atılmışlardır. Avrupa merkezci tarih kurgusu, meşhur dünya tarihçisinin kitabına verdiği Batı'nın Yükselişi (The Rise of the West)⁴ adından da açıkça anlaşıldığı üzere Batı'yı öne çıkaran bir anlayışa sahip olmuştur. Bu anlayışa göre, Batı sadece şimdi değil geçmişte de yerkürede olup bitenin faili olarak görülmüştür. Sonuç olarak genelde Müslümanlar özelde ise Türkler "tarihsiz toplumlar" kategorisinde ilimsiz, sanatsız, düşüncesiz bir şekilde varlığını sürdüren, yani hayatlarını bu boyutlarda eksik yaşayan toplumlar olarak ele alınmıştır.⁵ Böylelikle askeri ve siyasi alanda gösterilen başarıların düşünce alanında var olmaması, olmayan bir şeyin ise anlatılmasının mümkün olmadığı kanaatine götürmüştür. Bu bağlamda ne Çin ne Hint ne de Mısır medeniyeti vardır, onlara göre anlatılmaya değer tek bir medeniyet vardır o da kendi aralarında mirasını henüz tam paylaşamadıkları Yunan medeniyetiyle başlayan mucizevi Batı medeniyetidir. Dünya insanlarına; düşünmeyi, yaşamayı hatta yemek kültürünü bile öğreten Batı, yegâne anlatı ve ölçüt olmayı kendine görev bilmiştir.

Bu şekilde Batı'yı "modern"; modern "geçerli" olan, geçerli olanı da "hakikat" in yegâne ölçüsü olarak gören tavır neticesinde, istila edilmiş bölgelerde yaşayan insanların, en iyi ihtimalle Batı'nın şahsında ilerleyen ve gelişen insanlığın ilerleme ve gelişmesinin aşamalarından birisine tekabül edebileceği; bu anlamda İslam'ın/Müslümanların/Türklerin -etkin oldukları ve adına "Ortaçağ" dedikleri döneme göre oldukça dikkate değer başarılarla ulaşılmış olsalar da- düşünce-ilim konusunda geçerli/modern olana göre ilkel ve geri olduğu her vesile ile söylenmiştir.⁶ Sonraki dönemlerde de hem Müslümanlara hem de coğrafi olarak Osmanlı'ya yakın diğer devletlere içine düştükleri sorunların ana kaynağı olarak özelde topraklarını işgal eden Osmanlı'nın, genelde "İslâm anlayışının" sebep olduğu tarihsel bir olgu olarak sunulmuştur. Hatta bunu bu şekilde söyleyenler objektif tarihçiler olarak da takdir edilmiştir. Bu durum, Müslümanların ve Osmanlı'nın düşünce tarihi açısından nasıl bir girdaba sokulmaya çalışıldığını gösteren hususlardan birisidir.

2. Neden Medeniyet Tasavvuru?

Medeniyet, insanlığın geçmişten günümüze nasıl bir hayat serüveni geçirmiş olduğunu en iyi anlatan kelimelerdendir. Uygarlığın eş anlamlısı⁷ olarak kullanılan medeniyet, aynı zamanda dinî, ahlaki, fikrî, bilimsel, kültürel, siyasi, hukuki ve daha birçok alanda toplumun hangi katmanlardan geçerek ilerleme kaydettiğini ve bugün ne düzeyde olduğunu gösteren bir ölçektir. Medeniyet kelimesinin bizdeki kullanımına bakacak olursak bu kavramın bir Tanzimat tercümesi olduğu

⁴ William McNeill, *The Rise of the West, A History of the Human Community*, (Chicago: University of Chicago Press, 1991).

⁵ Tahsin Görgün, *Osmanlı Düşüncesi*, (İstanbul: Türe Kitap, 2020), 12-13.

⁶ Görgün, *Osmanlı Düşüncesi*, 13-14.

⁷ Güncel Türkçe Sözlük, "Medeniyet" (Erişim 27 Eylül 2021).

MAŞİTE SEBAHAT NUR ERCAN | Osmanlı Medeniyetinin Tezahürü Olarak Bir Osmanlı Düşüncesi Var mıdır?
| *Is there an Ottoman Thought as the Manifestation of Ottoman Civilization?*

söylenbilir. Geleneğimizde medeniyet anlamında kullanılan ilk kelime “umran”dır, bu kullanım büyük düşünür İbn Haldun’a aittir. Cemil Meriç’in deyimiyse İslam, medeniyeti ve kültürü bu kelime ile birlikte ifade etmiştir. Medeniyet ve kültür kelimelerine bakıldığında ise medeniyetin kültürden daha geniş olduğu görülür. Çünkü kültür, daha çok soyut olanı (inanç, değer, ilke ..) bünyesinde barındırırken medeniyet daha somut olan boyutları da (siyaset, mimari, müzik..) içerir. Demek ki medeniyet belirli zaman ve yerlerdeki kültürü de içerisine alan geniş bir kavramdır. Bundan dolayı var olan bir İslam medeniyeti yanında, onun Buhara, Endülüs ve Osmanlı medeniyeti gibi hem zamana hem de mekâna hasredilmiş cüzleri de vardır. Kısaca medeniyet, zaman ve mekânın büyük sürekliliği içinde sürekli yenilenen kültürleri üreten dev bir yapıdır.⁸

İnsan, medeniyetin hem temeli hem de ürünüdür. Medeniyet de hem insanın eseri, hem de onu üreten bir kaynaktır. Bizi biz yapan şeyler, değerlerimiz, inançlarımız, hedeflerimiz, geleneklerimiz ve iş yapma tarzımızdır. Bütün bunlar bizim “kişiliğimiz” demektir. Her insan gibi devletlerin de toplumların da bir karakteri vardır.⁹

3. Neden Düşünce Tasavvuru?

Düşünce lügatte; fikir, tasa, kaygı, endişe anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Tüm bu manaları içerisinde barındıran bu kelime, bize her insanda doğal olarak var olan bir durumdan bahseder. Bir insanın belli bir düşünceye ya da düşünce yapısına sahip olmaması nasıl muhale bir toplum için de aynı durum söz konusudur. Ancak bugün genel olarak “Türk Düşüncesi”nden veya biraz özel tabirle “Osmanlı Düşüncesi”nden bahsetmek çoklarına mevcut olmayan, daha doğrusu “mümkün olmayan” bir durum hakkında konuşmak anlamına gelmektedir. Buna göre, Osmanlılar bağlamında Türkler, Moğollar gibi gelmişler, savaşmışlar, kendilerinden daha güçlü bir devlet gelince de tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Ancak insanlığın medeniyet ve düşünce mirasına kalıcı bir katkıda bulunamamışlardır. Tahsin Görgün’e göre, Türklerin/Osmanlıların düşünmedikleri tezi günümüzde iki yönlü olarak iki kesimin işine yaramaktadır:

İlki Türkler’in tarih boyunca yaptıkları gibi bugün de düşünemeyecekleridir. Böyle olunca da bu toplum, “düşünmüş olanlar”dan bu düşünceleri öğrenerek hayatlarına tatbik etmek durumundadır. Dolayısıyla günümüzde yapılması gereken şey, Batı’da gelişen ve yaşayan ilmi ve düşünceyi Türkiye’de yaymak gerektiğidir. Bunlar, Türkleri Batı ilmi ve düşüncesinin “ebedi talebesi” olarak yetiştirmek isteyenlerdir. İkincisi, benzer olarak Türkleri bilhassa din ve düşünce alanında Arap, Hint ve İran alt kıtasının tesiri altında tutmak, burada geliştirilen düşünceleri Türkiye’de yayma düşüncesidir. Böylelikle yeni fikir geliştirmemekle “İslam Düşüncesi”ne hiçbir katkısı olmayan, “İslam’ın kılıcı olmakla beraber kalemi olmayı başaramamış” olan bu toplumun ilimden ve fikirden nasiplenmesini sağlamak amacına matuf olarak çalışanlar...¹¹

⁸ Savaş Ş. Barkçin, *Medeniyet Aklı*, (İstanbul: Mostar Yayınları, 2020), 27-29.

⁹ Barkçin, *Medeniyet Aklı*, 65.

¹⁰ Ahmet Doğan, “Düşünce”, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), 345.

¹¹ Ayrıntılı açıklama için bkz. Tahsin Görgün, “Osmanlı Düşüncesi Nasıl Anlaşılabilir?- Osmanlı Düşüncesinin Araştırılmasında Karşılaşılan Bazı Zorluklar Üzerine”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 13/14 (Eylül 2003), 30.

Türklerin de diğer toplumlar gibi düşünmüş olabileceklerini kabul etmek için bunu etraflıca araştırmak gerekmektedir. Ancak bu arayışı Batı'nın karşılaştığı belirli sorun ve bunların ardından gelen olgu ve olaylar (feodalizm, kapitalizm, akıl-din çatışması, rönesans, reform..) üzerinden araştırmak yine bize sağlıklı bilgiler vermeyecektir. Mesela ne İslam dünyasında ne de Osmanlı'da orta çağın karanlık çağ olduğu söylenebilir. Tüm bunlar böyle bir bağlamda arayışa giren insanlar için bu medeniyetlerde bir “düşünce geçmişi”nin teşhisini zorlaştırmaktadır. Yine Osmanlı düşüncesini araştırırken karşılaşılan zorluklardan birisi, onu anlamak, diğeri ise daha çok Osmanlı'nın genel özelliklerinden kaynaklanan zorluklardır. Çünkü genel olarak bir düşünceyi anlamak, ona denk bir düşünce sahibi olmayan birisi tarafından gerçekleştirilemeyecek bir iş olduğu için, -Hegel'den iktibas ederek- “düşünce tarihinin bizzat düşünür olması gerektiğini” söylemek gerekir. Düşünür olmayan, düşünülmüş olanla irtibat kuramaz ve onu kavrayamaz. Mevlana'nın kalp-deniz teşbihi tam da bunu ifade eder.¹² Bunun yanında düşünceye nüfuz etmek amacı olan kişi, önce o toplumu bütünsel olarak anlamaya çalışmalıdır. Bu durum sadece Osmanlı Düşüncesi için aranan ön şartlardan birisi değildir, Batı Düşüncesi için de aynı durum söz konusudur. Aksi hâlde bu durum yüzmek amacıyla denize gidip kenarındaki küçük su birikintilerinde kulaç atmaya benzer. Hâsılı koskoca denizi su birikintisinden mütevellit sanan çevresine de bunu böyle yansıtacaktır.

Düşüncenin varoluşuna gelecek olursak, insanın “الإنسان مدني بالطبع” olması hasebiyle, bu varlık alanı toplumla ve -İbn Haldun'un tabiri ile ifade etmek gerekirse- umran ile doğrudan alakalıdır. Düşünce, umran içerisinde ve umranın ahvali ile doğrudan irtibatlı olarak mevcuttur. Umran zihinde var olan düşüncenin, ayandaki karşılığıdır. Yani düşünce umran ile irtibatlı olarak vardır. Osmanlı Düşüncesi'nin irtibatlı olduğu umranı görmeden onun mahiyetini ve keyfiyetini tespit etme imkânı da olmaz. Bu yüzden bu düşünce yapısının nasıl temayüz ettiğini görmek için onun varlıkla olan irtibatını iyi kavramak gerekir. Burada dayanılacak esas ilke klasik epistemolojinin en temel ilkesi olan ilmin maluma tâbi olduğu ilkesidir. Bu ilke, varlığın bilgiyi ve düşünceyi öncelediğini ifade eder. Bir düşünceye yaklaşabilmek için onu önceleyen ve mümkün kılan varlığı görmek gerekir. O hâlde Osmanlı düşüncesine yaklaşabilmenin ilk şartı Osmanlı denen şeyin ne olup ne olmadığını anlamaktır. Böylelikle bu yapı tüm varlığıyla sorgulanmış, cevaba da bir adım daha yaklaşmış olacaktır. Osmanlı bir siyaset ve medeniyettir; buna bağlı olarak Osmanlı âlimi de “mevkıf-ı siyasî ve medenî” sahibi olarak düşünür ve konuşur. Bir mevkıf-ı siyasî ve medenî sahibi olmayan birisinin Osmanlı düşüncesine yaklaşması bile mümkün değildir.¹³

Bir düşüncenin hayatla olan irtibatının da yine hangi dönemde hangi seviyede gerçekleştiğini kavramak önemlidir. Bununla birlikte araştırma yapanın hangi seviyede olduğu kadar karşılaştığı düşüncenin hangi seviyede olduğu da önemlidir. Bu yüzden bu toplumun varlıkla, bilhassa toplumsal varlıkla olan irtibatının hangi şekil ve muhtevalarda olduğunu anlamak gerekir. Ancak bu da sorunun anlamlı bir şekilde sorulması cevabın da efradını cami ayyarını mani kılacak şekilde verilmesiyle gerçekleşecektir.

¹² “Kalp deniz dil kıyıdır. Denizde ne varsa kıyıya o vurur.”

¹³ Ayrıntılı açıklama için bk. Görgün, “Osmanlı Düşüncesi Nasıl Anlaşılabilir?”, 33-35.

4. Osmanlı Düşünürlerinin Temel Meseleleri

Osmanlı Düşüncesinin varlıkla olan irtibatını görebileceğimiz alanlardan birisi de Osmanlı düşünür ve âlimlerinin odaklandığı meselelerdir. Bu konular genel olarak incelendiğinde düşünürlerin geleneği yeniden yapılandırması olarak görülebilir. Şerh ve haşiye geleneği bunun en bariz örneğidir. Ancak bu, yeni eserlerin telif edilmediği yeni fikirlere imkân verilmediği anlamında değildir. Aksine nasıl felsefe bir yandan kümülatif diğer yandan refleksif olarak ilerliyorsa aynı şekilde bu gelenekte de durum bu şekilde ilerlemektedir. Bu yüzden ilk olarak geçmişten geleni kavramak, sonrasında bunu fikren ve amelen yeniden inşa etmek gerekir. Bu durum, siyaset, eğitim, yönetim ve sosyal hayat için de geçerlidir. Bu yüzden Osmanlı Düşüncesinde “yeni bir nizam” arayışı olmamış, geleneğin aksine yeni ve büyük felsefi sistemler kurmaya gidilmemiştir. Kâtip Çelebi Mizân’ül-Hak eserinde “Bir eser neden telif edilir?” sorusunu cevaplarırken aynı zamanda bu düşünürlerin neden büyük sistemler geliştirmediklerinin de cevabını verir. Mevcut ve geçerli olan nizamın anlaşılması ve bu nizam içerisinde ortaya çıkan meselelerin söz konusu edilmesi, Osmanlı düşüncesinin en belirgin özelliklerini teşkil eder.¹⁴

Hülasa, misal olarak bir Osmanlı âlimi, Fahreddin er-Râzî düşüncesinin oluşturduğu zemin üzerinde var olan yani onun düşüncesini içerisinde taşıyarak sürdüren bir âlimdir. Yani er-Râzî’yi, eserlerini ve faaliyetleri çerçevesinde gelişen ve adına “muhakkikin” denebilecek geleneği kavramadan, kendisinden sonra gelen ve bu geleneği devam ettiren herhangi bir âlim hakkında bir tasavvur oluşturmak mümkün değildir. Bu yüzden er-Râzî’nin İslam medeniyeti içinde kendisinden sonra gelen, İcî, Teftâzânî ve Cürçânî’ye göre konumu, Almanya’da Hegel’in kendisinden sonra gelen Marx, Nietzsche, Heidegger’e göre (hatta kendisinden sonraki bütün bir Batı düşüncesine) konumu ile karşılaştırılabilir. Bu yönden kabaca Marx ne kadar Hegelci ise İcî de o kadar er-Râzî’cidir.¹⁵ Ekser Osmanlı ulemasının konumu da benzer şekildedir.

Sonuç

Osmanlı adına ne kadar konuşursak konuşalım, çoğumuz onun asırlarca bir dünya gücü olarak yaşadığının farkında değiliz, hatta onu bir medeniyet olarak tarif edenimiz dahi azken düşünce mirasını kabul edenler, bunun yanında çok çok daha azdır. Osmanlı’yı yüceltenler için de değersiz görenler için de aynı durum söz konusudur. Dolayısıyla onun kendine has medeniyet ve düşünce yapısı şöyle dursun Osmanlı’nın dünyadaki devletler, fikir, sanat, zevk, edebiyat ve diller üzerindeki etkisi ne merak edilmekte ne de bilinmektedir. Var olan küresel etki Osmanlı’nın “yüce” olduğunu ya da “değersiz” olduğunu söyleyen iki kesim tarafından da bilinen bir durum değildir. Böylelikle bu iki kesim de hakikati anlayamamaktadır. Anlayamadığı için de anlatamamakta, anlatamadığı için örnek alıp yeni işler yapamamaktadır; yani tarihi bugüne bağlamakta sorun yaşamaktadır.¹⁶ Ancak tüm bunların rayında ilerlemesi, kişinin ya da toplumun bir teklif sahibi olabilmesi için hakikatlerin gün yüzüne çıkması gerekmektedir. Kişiler bunu ne kadar göz ardı etse de modernitenin ulaşabileceği

¹⁴ Görgün, *Osmanlı Düşüncesi*, 57-58.

¹⁵ Görgün, *Osmanlı Düşüncesi*, 61-62.

¹⁶ Savaş Ş. Barkçın, *Osmanlı Akli* (İstanbul: Mostar Yayınları, 2020), 11.

son sınırlara ulaşmasıyla birlikte bu olumsuz durumlar yavaş yavaş tersine dönmeye başlamıştır. İnsanlığa hafızasını geri kazandırmak açısından son zamanlarda bilhassa son on asırdaki İslam ve Türk düşüncesi, sadece Müslümanlar ve Türklerin değil dünyanın dört bir tarafındaki araştırmacıların da ilgisini celp etmektedir. Temennimiz bu araştırmaların artması, yanlış tabuların yıkılması ve onların yerini sahit bilgilerin almasıdır.

Kaynakça

- Aydın, S. *İslâm Düşüncesi-IV*. İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2017.
- Barkçin, S. Ş. *Medeniyet Akli*. İstanbul: Mostar Yayınları, 2020.
- Barkçin, S. Ş. *Osmanlı Akli*. İstanbul: Mostar Yayınları, 2020.
- Doğan, A. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Görgün, T. *Osmanlı Düşüncesi*. İstanbul: Tire Kitap, 2020.
- Görgün, T. "Osmanlı Düşüncesi Nasıl Anlaşılabilir?- Osmanlı Düşüncesinin Araştırılmasında Karşılaşılan Bazı Zorluklar Üzerine". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 13/14 (Eylül 2003), 29-46.
http://www.durmushocaoglu.com/data/kutuphane/4_osmanli_dusuncesi_nasil_anlasilabilir.pdf
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 27 Eylül 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Kaplan, Y. "Medeniyet Tasavvurunuz Yoksa Yok Olmaktan Kurtulamazsınız!", *Yeni Şafak* (6 Şubat 2017), 1. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusuf-kaplan/medeniyet-tasavvurunuz-yoksa-yok-olmaktan-kurtulamazsiniz-2036010>
- Okumuş, E. "İslâm Medeniyetinin Ana Çizgileri". *Lale Dergisi* 4 (Temmuz 2021), 66-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/lale/issue/64268/939854>